

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ภาพลักษณ์ตัวตนของ “พยาบาล” ในโรงพยาบาลของรัฐ (Nurse's Self Image in a Public Hospital)
ชื่อผู้เขียน	นางสาวอารยา อินทรวรานนท์ (Miss Araya Intarawaranon)
ระดับปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชาสตรีศึกษา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร.มัลลิกา มัติโก
ปีการศึกษา	2546

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ภาพลักษณ์ตัวตนของ “พยาบาล” ในโรงพยาบาลของรัฐ มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาความคิดของพยาบาลเกี่ยวกับภาพลักษณ์ตัวตนของพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐ ศึกษาปัจจัยหรือตัวแปรที่สัมพันธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ตัวตนของพยาบาล และอธิบายคุณลักษณะของภาพลักษณ์ตัวตนของพยาบาล โดยวิเคราะห์ตั้งแต่กระบวนการอบรมในครอบครัว กระบวนการอบรมขัดเกลาในวิชาชีพ และชีวิตการทำงานพยาบาล การมองตัวเองแต่ละขั้นตอน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตัวตนอยู่ตลอดเวลา กรณีศึกษาที่ใช้ในครั้งนี้เป็นพยาบาลวิชาชีพจากโรงพยาบาลตากสิน จำนวน 20 คน ใช้วิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การเล่าเรื่อง และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์

การศึกษาพบว่าพยาบาลส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด ซึ่งบิดามารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรองลงมาเป็นอาชีพรับราชการ พยาบาลทุกคนถูกอบรมเลี้ยงดูตามบทบาททางเพศ (gender role) ของความเป็นผู้หญิง ความเป็นกุลสตรี เพราะความเชื่อที่ว่าลูกผู้หญิงควรมีบทบาททางเพศที่เหมาะสมตามเพศของตน และยังพบว่าอิทธิพลของการเลือกอาชีพพยาบาลก็มาจากครอบครัวกำหนดเป็นปัจจัยสำคัญ ประกอบกับมีบุคคลในครอบครัวที่อยู่ในอาชีพนี้ก็เป็นการกระตุ้นให้ตัดสินใจเข้าสู่วิชาชีพนี้มากขึ้น ทั้งนี้เหตุผลของการเลือกเรียนพยาบาลมาจากการให้ความหมายของอาชีพ เช่น การมองว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ดี มีเกียรติ คนเคารพ ได้ช่วยเหลือคนอื่น ชอบพูดชาวดูสะอาด และเป็นอาชีพของผู้หญิง เป็นต้น ประกอบกับการประเมินผลทางการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งอยู่ในระดับการเรียนปานกลางค่อนข้างดีและการประเมินภาพลักษณ์ตัวตนก่อนเข้าสู่วิชาชีพพยาบาลซึ่งพบว่าการศึกษาทั้งหมดมองตัวตนว่าเหมาะสมกับคุณลักษณะทางวิชาชีพ

เมื่อเข้าสู่กระบวนการเรียนพยาบาล 4 ปี ได้ผ่านรูปแบบการขัดเกลาที่เป็นแบบฉบับ (stereotype) ของพยาบาล การเน้นเรื่องการดูแล การเสียสละ ความอดทน ในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ การรับน้อง การรับหมวก-เดินเทียน ระบบพี่น้อง ระบบ SOTUS พิธีจบการศึกษา-รับแถบติดหมวก ซึ่งเนื้อหาของพิธีเหล่านี้ล้วนตอกย้ำความเป็นตัวตนในวิชาชีพพยาบาลยิ่งขึ้น พยาบาลเกือบทุกคนล้วนมีทัศนคติต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ไปในทางบวก มีเพียงบางรายที่มองระบบ SOTUS ว่า ถ้านำไปใช้ในทางที่ผิดจะทำให้เกิดผลเสียต่อวิชาชีพได้ ภายหลังจากผ่านกระบวนการขัดเกลาในวิชาชีพแล้วพยาบาลทุกคนมีภาพลักษณ์ตัวตนที่เปลี่ยนไปโดยอิงกับคุณลักษณะทางวิชาชีพ

อย่างไรก็ตามภาพลักษณ์ตัวตนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อมในการทำงาน แผนงานที่มีลักษณะแตกต่างกัน 5 แผนก ระบบงาน การปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาชีพแพทย์ ตลอดจนภาพลักษณ์ของสาธารณชนที่มองพยาบาล รวมไปถึงปัจจัยด้านเพศสภาพ (gender) การเผชิญกับปัจจัยต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาทำให้ภาพลักษณ์ตัวตนเปลี่ยนแปลงไป ไม่เป็นไปตามอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ที่สังคมคาดหวังเสมอไป พยาบาลเกิดความเครียด ความกดดัน จากสภาพงานที่หนัก การดูแลผู้ป่วยซึ่งเสี่ยงต่อการติดเชื้อได้ง่าย การทำงานภายใต้ระบบการรับเวร-ส่งเวร การทำงานให้เสร็จทันตามเวลา และการรับผิดชอบงานที่นอกเหนือจากงานพยาบาล ทำให้ตัวตนของพยาบาลกลายเป็นตัวตนที่ต้องทำงานตามหน้าที่ ตามเวลา การพูดอธิบายกับผู้ป่วยและญาติน้อยลง หงุดหงิดง่าย ไม่สนใจความต้องการทางด้านจิตใจของผู้ป่วย

ดังนั้นการดำรงตัวตนพยาบาลนั้น พบว่าพยาบาลมีแก่นของตัวตนเดิมซึ่งมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกันในวิชาชีพพยาบาล การมองตัวตนในทางบวก เช่น ความสามารถในการดูแลผู้ป่วยให้หายได้ การเป็นที่ปรึกษาปัญหาทางด้านสุขภาพ การเป็นที่พึ่งหลักของครอบครัว ความสามารถในการหาเงิน การทำงานมีรายได้เป็นของตัวเอง เป็นต้น ทำให้เกิดความพอใจในตัวตน สำหรับทางเลือกของตัวตนในวิชาชีพพยาบาลมีอยู่หลายทางนั้น พยาบาลส่วนใหญ่เลือกดำรงบทบาทตามเพศสภาพ อย่างไรก็ตามตัวตนของผู้หญิงต้องยอมรับบทบาทตามเพศสภาพพร้อมกับงานในวิชาชีพ ทำให้ภาพลักษณ์ตัวตนเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมกำหนดว่าพยาบาลคือใคร ซึ่งให้เห็นว่าตัวตนจริง ๆ นั้นถูกสร้างและพัฒนาตามที่สังคมกำหนดและลื่นไหลไปตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมบุคคลอยู่